

RESSENYES

FENSTER, Tovi

The Global City and the Holy City. Narratives on knowledge, planning and diversity

Essex: Pearson Education Limited, 2004, 329 p.

ISBN 0-582-35660-1

Londres i Jerusalem. La ciutat global i la ciutat santa. Dues ciutats ben diferents des de tants punts de vista però tan semblants en un aspecte: la societat multicultural que l'habita i que hi coexisteix (i hi conviu en el millor dels casos) dia rere dia formada per una població amb múltiples identitats de gènere, socials, ètniques, culturals i religioses. Les vivències personals i les experiències quotidianes de l'autora, la geògrafa Tovi Fenster, de la Universitat de Tel Aviv (Israel), en totes dues ciutats, així com els seus coneixements geogràfics i urbanístics de les dues realitats estudiades, fan d'aquest llibre una valuosa aportació, no només en el camp de la nostra disciplina, sinó també una extraordinària ocasió per escoltar les veus d'aquells i aquelles que, pertanyent a «minories» —del tipus que siguin—, resten silenciades i oblidades pel poder de les «majories». La posició crítica i de denúncia que pren Fenster —des de la seva identitat de dona jueva, ciutadana israeliana «blanca» de classe mitjana— envers l'exclusió i la marginació en què viu gran part de la població palestina a Jerusalem (i per extensió tot el poble palestí des de la crea-

ció de l'estat d'Israel), resulta un valor afegit en el contingut del llibre i un exemple formidable de la responsabilitat i el compromís social que com a professionals de la geografia ens correspon desenvolupar.

Els objectius principals del llibre són fonamentalment tres: en primer lloc, analitzar la construcció cultural i simbòlica de l'espai; en segon lloc, estudiar les similituds i les diferències en la percepció de l'espai i en les experiències quotidianes de les persones amb identitats diverses, i, en tercer lloc, plantejar un nou enfocament en la planificació urbanística que emfatitzi coneixements alternatius als que tradicionalment s'han anat imposant des de les esferes de poder (administració local, empreses de la construcció...).

La metodologia utilitzada en la recerca es basa en tècniques qualitatives: anàlisi de les narracions sorgides de les entrevistades en profunditat fetes a homes i dones residents a Londres i Jerusalem i anàlisi de mapes conceptuals dibuixats per les persones entrevistades. Els homes i les dones entrevistades tenen identitats socials, ètniques i culturals diferents i pertanyen, per

a cadascuna de les dues ciutats, a un dels dos grups següents: persones de classe benestant —britàniques o israelianes— o persones de «minories» ètniques/nacionals —bengalis residents al barri bengalí de Londres (*Brick Lane area*) i palestines residents a Jerusalem.

Per a la consecució dels objectius anteriorment citats, s'analitzen, d'una manera molt fresca i viva, les interpretacions, associacions, sentiments i desitjos que inspiren a les persones entrevistades tres conceptes determinats: el benestar (*comfort*), la pertinença (*belonging*) i el compromís (*commitment*), a la vegada que es comparen les narracions entre els residents entrevistats de Londres i Jerusalem. El dret de sentir-se a gust a la ciutat, de pertànyer-hi i de sentir-s'hi compromès són per Fenster drets fonamentals per aconseguir una bona qualitat de vida a la ciutat i per garantir el dret a la ciutadania per a tothom, sigui quina sigui la seva identitat. Aquests conceptes són a la vegada estudiats des de sis categories diferents de l'espai públic i privat: la casa, l'escala de veïns, el carrer, el barri, els parcs urbans i el transport públic, i la ciutat i el centre de la ciutat.

El llibre consta d'onze capítols estructurats en quatre parts. A la primera part, s'exposa el marc teòric i conceptual que guia la recerca empírica, així com el context de les polítiques urbanístiques implementades en els darrers anys en les dues ciutats estudiades. L'autora critica la científicitat, la universalitat i la neutralitat del coneixement subjacent en les pràctiques professionals de la planificació urbanística que no tenen en compte la diversitat cultural ni les relacions de poder dins les comunitats on tenen lloc. En aquestes dinàmiques, l'espai és concebut només per les seves dimensions físiques i «absolutes», sense tenir en compte les relacions socials que s'hi estableixen i oblidant que les persones perceben, usen i viuen l'espai de manera diferent segons la seva pròpia identitat personal i social. Exemples concrets de polítiques de planificació i

desenvolupament a les dues ciutats mostren com molt sovint els objectius finals d'aquestes polítiques municipals van més encaminades a perseguir interessos econòmics (actuacions urbanístiques de «regeneració» i especulació urbana al barri bengalí de Londres) i interessos nacionals i territorials (desídia municipal en la provisió de serveis i infraestructures al barri palestí d'Isawiye de Jerusalem) i a discriminar, excloure i oprimir més els «altres», que no pas a millorar la qualitat de vida de les comunitats, independentment de la seva identitat.

A la segona part del llibre es presenten els resultats empírics resultat de l'anàlisi de les narracions dels residents de les dues ciutats. L'autora deconstrueix el sentit de pertinença —associat tradicionalment als llocs sagrats, simbòlics i al territori— i el defineix com el conjunt de sentiments, percepcions, desitjos, necessitats... construïts sobre la base de les pràctiques i les activitats diàries desenvolupades als espais quotidians. La memòria, diu, té un paper fonamental en la construcció del sentit de pertinença en un lloc determinat i és un dels aspectes essencials de la pròpia identitat basada en l'acumulació de petits esdeveniments de la infància i del passat. Fenster proposa aprofitar el ventall de coneixements que dona l'experiència de la vida quotidiana en un lloc concret (anomenat per l'autora *local embodied knowledge*) per potenciar la participació ciutadana en la pràctica de la planificació urbanística i crear i enfortir, d'aquesta manera, el sentit de pertinença de les persones a l'entorn on viuen.

El sentit de pertinença està molt associat a les relacions de poder i de control que les persones mantenen a casa seva, a la seva escala de veïns i veïnes, al seu carrer, al seu barri i a la seva ciutat. Els homes i les dones construeixen, doncs, els sentits de pertinença —i la percepció del lloc— de manera diferent, ja que, en qualsevol escala, les relacions de poder, les divisions dels papers dins la societat i les construccions simbò-

liques dels espais estan profundament marcats per les diferències de gènere.

Les relacions de poder patriarcal van sovint acompanyades de normes culturals que restringeixen el lliure moviment de les dones per l'espai. Fenster mostra com els cossos de les dones i la roba que porten han esdevingut centrals per determinar la prohibició o el permís de les dones per circular pels espais públics de la ciutat. A Jerusalem es veu clarament com les dones entrevistades d'identitats culturals i ètniques diferents assenyalen el barri jueu ultraortodox de Mea Shearim com un dels llocs més excloents de la ciutat. Els cartells situats a l'entrada del barri avisen que les dones que vulguin endinsar-se al barri han de portar «roba decent» (samarretes de màniga llarga i ampla, faldilles llargues, etc.) o, si no, abstenir-se d'accedir-hi. En aquest indret, doncs, i gràcies a la permissivitat del govern local, un espai públic ha esdevingut gairebé «privat»; entra en conflicte, doncs, el dret de garantir les diferències culturals i religioses amb el dret que tenen tots els ciutadans i totes les ciutadanes de moure's lliurement per la ciutat.

Paral·lelament al sentit de pertinença, i molt estretament relacionat amb aquest, s'introdueixen les nocions de sentit de confort i sentit de compromís. La primera noció és un sentiment subjectiu construït a partir d'aspectes físics (p. ex. tenir les necessitats mínimes cobertes a la llar, al barri, a la ciutat) i socials (p. ex.: sentir-se segur als espais públics, lliure a la ciutat, etc.) i té a veure amb els drets humans i amb el dret a la ciutadania. La segona noció és un sentiment personal o públic, passiu o actiu, orientat físicament, ideològicament o socialment, que té a veure amb les motivacions de les persones per actuar, modificar i millorar aspectes relacionats amb la vida quotidiana. El sentit de compromís, concebut com una part essencial de les relacions humanes, serà posteriorment analitzat als capítols empírics quan s'exposin les diferents estratègies

i accions públiques adoptades pels veïns i les veïnes entrevistats (participació en associacions veïnals, plataformes, manifestacions, etc.) per tal d'aconseguir millores socials i urbanístiques per als seus barris.

A la tercera part del llibre, s'analitzen els mapes mentals fets per les persones entrevistades quan, al final de l'entrevista, se'ls demana que dibuixin els seus espais quotidians (públics i privats) en períodes temporals diferents de la seva vida (infància, present i futur) a partir de la representació dels tres conceptes analitzats: benestar, pertinença i compromís. L'autora capta d'una manera excel·lent els significats de la construcció simbòlica de l'espai que es desprenen de cadascun d'aquests mapes mentals —tots impresos al llibre—. Els resultats de l'anàlisi mostren que les persones de gènere, edat, condició socioeconòmica, ètnia i cultura diversa tenen una percepció de l'espai diferent. Així, per exemple, en els cas de les dones i els homes, i atès el paper social que tradicionalment ha recaigut sobre els uns i els altres, s'observen diferències significatives, com ara el fet que la percepció de l'espai de les dones sigui més detallada i més propra al seu lloc de residència i que la dels homes ocupi una àrea més àmplia però amb un coneixement menys detallat de l'entorn immediat.

Finalment, la quarta part del llibre ofereix una reflexió al voltant de la complexitat que hi ha al darrere de qualsevol pràctica urbanística. Es torna a insistir en la necessitat que els professionals de l'urbanisme i l'arquitectura coneguin les circumstàncies socials, culturals i polítiques de l'indret on s'ha d'actuar, per tal d'assegurar al màxim la memòria i el sentit de pertinença de la població i fer de les ciutats llocs on la gent pugui sentir-se «com a casa seva». La incorporació dels conceptes de benestar, pertinença i compromís en qualsevol procés de planificació urbanística resulta, doncs, imprescindible per assegurar una bona qualitat de vida a la ciutat.

En definitiva, el llibre ressenyat fa reflexionar sobre les mancances, els reptes i les alternatives que té la planificació urbanística a les nostres ciutats, cada vegada més multiculturals. Alhora, resulta una lectura no només enriquidora, sinó també realment imprescindible per a tots aquells i aquelles acadèmics, professionals i estu-

dians interessats en l'urbanisme, la geografia urbana i social, els estudis culturals i les ciències socials.

Anna Ortiz Guitart

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
anna.ortiz@uab.es

GRUPE DE RECHERCHES GÉOGRAPHIQUES SUR LE RIF (ed.)
Urbanisation et Urbanisme dans les Montagnes Rifaines (Maroc)

Série: «Etudes spatiales», n° 1

Tétouan (Marroc): Groupe de Recherches Géographiques sur le Rif
(G.R.G. Rif), 2002, 435 p.

ISBN: 9954-8232-0-4

El Groupe de Recherches Géographiques sur le Rif (GRG Rif), compuesto principalmente por geógrafos de la Faculté des Lettres & Sciences Humaines de la Université de Tétouan (Marruecos), prosigue su andadura y nos ofrece su quinta publicación —con la que inicia la colección «Études Spatiales»—, que será complementada próximamente por el volumen *Les transformations socio-économiques et spatiales dans les milieux ruraux des montagnes du Rif (Maroc)*. La creciente actividad del GRG Rif es una buena noticia para todos los geógrafos interesados en el mundo árabe, el Mediterráneo y Marruecos, en concreto. Sus trabajos denotan los esfuerzos de esta universidad para ocupar un lugar más relevante en las investigaciones geográficas sobre el Marruecos mediterráneo, hasta ahora protagonizadas, en gran parte, por universidades «externas» a la región, y la conveniencia de proporcionar elementos de análisis geográfico que permitan incidir en el desarrollo de una zona, el Marruecos mediterráneo/Rif, especialmente necesitada de actuaciones en esta línea y alejada política, económica y geográficamente de la fachada atlántica comprendida entre Tánger y Casablanca, en la que se concentran

las principales iniciativas e inversiones públicas y privadas.

Los estudios sobre urbanización y urbanismo en Marruecos revisten un interés particular, como señalan los editores en la presentación del volumen, debido a su complejidad y a las problemáticas espaciales, económicas, sociales, medioambientales, legales, etc., que conlleva la explosión urbana que ha experimentado este país, especialmente en la segunda mitad del siglo XX: la tasa de urbanización ha pasado del 29,1%, en 1960, al 55,9%, en 2001. Como en otros países en vías de desarrollo, este proceso de urbanización acelerado, resultado del éxodo rural y del crecimiento natural de la población, se ha efectuado, a menudo, sin la imprescindible planificación previa y sin respetar las normas urbanísticas. Además, las actuaciones del sector privado y del Estado han sido limitadas e insuficientes para satisfacer las necesidades de vivienda, equipamiento y servicios sociales. La compleja estructura de la propiedad del suelo y una especulación exacerbada han acentuado la crisis. Por todo ello, en las ciudades marroquíes predominan la falta de armonía urbanística, arquitectónica y espacial y la segregación socioeconómica, y han